

DOI: <https://doi.org/10.33994/kndise.2023.68.66>
УДК 343.98

Ірина Михайлівна Стаднік
судовий експерт

ORCID: <https://orcid.org/0009-0003-6539-1129>
E-mail: yairuna3@gmail.com

*Хмельницьке відділення
Київського науково-дослідного інституту судових експертиз
Міністерства юстиції України*

ОСОБЛИВОСТІ СУДОВО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ДИТЯЧИХ ЕМОЦІЙНИХ СТАНІВ У СІМЕЙНИХ КОНФЛІКТАХ

У статті розглянуто наукові підходи до трактування дитячих емоційних станів їх передумов та наслідків у сімейних конфліктах. Охарактеризовано практичні аспекти судово-психологічної експертизи сприйняття дитиною сімейної ситуації. Визначено ключові напрями та особливості експертного дослідження дитячих емоційних станів у сімейних конфліктах.

Ключові слова: *прихильність, батьківсько-дитячі стосунки, імпринтинг, судово-психологічна експертиза, особливості дитячого сприйняття, сімейні конфлікти, емоційні стани, значимий дорослий.*

Постановка проблеми. «Кращий спосіб зробити дітей хорошими – це зробити їх щасливими» [1].

Дитина є найбільш вразливою стороною в ході будь-яких сімейних конфліктів, оскільки на її долю випадає найбільше страждань та втрат.

Судовий розгляд сімейних спорів, в яких зачіпаються інтереси дитини, є особливо складним, оскільки в його ході вирішуються не просто спірні питання між батьками та іншими особами, але й визначається доля дитини. Дитина має право висловлювати свою думку та право на врахування думки щодо питань, які стосуються її життя.

При визначенні найкращих інтересів дитини у кожній конкретній справі необхідно враховувати наступні аспекти:

– інтересам дитини найкраще відповідає збереження її зв'язків із сім'єю, крім випадків, коли сім'я є неблагополучною та не зацікавлена дитиною;

– у найкращих інтересах дитини є забезпечення її розвитку у безпечному, спокійному, стійкому та благонадійному середовищі [11];

– важливим є врахування пріоритетної прихильності до одного з батьків, адже прихильність – це своєрідне знання дитини про те, що дорослий надійний і дає опору для подальшого пізнання світу.

Психічний і особистісний розвиток дитини зумовлюється наявністю гармонійних взаємин у сім'ї, які виступають важливим аспектом у житті

дитини. Якість стосунків між батьками та дітьми є одним з основних чинників формування психосоціальної сфери дитини, її морально-вольових якостей та самооцінки. Образ матері та батька, що інтериоризується, створює внутрішній ресурс і додаткову стійкість у подальшій соціальній адаптації. Доведено, що існує прямий зв'язок між антисоціальною поведінкою, відсутністю емпатії, порушенням здатності до побудови зрілих стосунків із соціальною депривацією у ранньому дитинстві. Тому розвиток особистості багато в чому залежить від формування у ранньому дитинстві прив'язаності до матері або батька, як внутрішнього ресурсу, та на основі даних стосунків сформованої внутрішньої робочої моделі поведінки в соціумі.

Відповідно до соціального аспекту розвитку – вже з раннього дитинства у дитини існують особливі механізми, що дозволяють їй вступати у взаємодію з дорослим. Тому система прихильності, як поведінкова система контролю, володіє власною біологічно-обумовленою мотивацією. Прихильність припускає наявність взаємодії, що становить передумову для дитячого розвитку в соціумі.

Ключовим в експертній практиці в даному питанні залишається небажання або неможливість батьків зрозуміти всю глибину травматичної ситуації в яку потрапляє їхня дитина, реагуючи на емоції та вчинки своїх батьків, а саме: коли мама і тато за рахунок дитини намагаються задовольнити свої власні потреби, самоствердитися або набути важливішого статусу. Також трапляються ситуації, коли один з батьків маніпулює іншим при цьому використовує почуття та емоції власної дитини.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вплив найближчого соціального оточення на розвиток дитини завжди знаходився у центрі уваги як вітчизняних, так і закордонних дослідників. Особливе місце серед наукових концепцій, які розкривають значення ранніх взаємин матері та дитини для її подальшого розвитку, займає теорія прив'язаності Дж. Боулбі. Прив'язаність дитини до матері (або особи, яка її заміщує) розглядається і сучасними вченими: дослідження прив'язаності, як базового утворення перших років життя, що впливає на подальший психічний, фізіологічний та соціальний розвиток дитини та її вплив на процес ранньої соціалізації розглядаються К. Д. Гіббл, Г. В. Бурменською, М. А. Василенко, К. В. Сабельниковою, Л. В. Жихаревою; ненадійна прив'язаність відіграє ключову роль у розвитку тривоги та подоланні стресу [2, 3, 4, 5,]. Саме прив'язаність є базовою установкою на сприйняття спочатку самої матері, а потім інших людей і світу загалом. Чимало досліджень описують зв'язок між прив'язаністю та подальшим розвитком. В цілому знайдено вражаючі зв'язки між якістю прив'язаності в ранньому дитинстві з її подальшим розвитком [6, 7]. Як ще раніше було доведено А. Фрейд, посттравматичні розлади спостерігаються найчастіше в тих дітей, чий батьки самі знаходяться в сильному психологічному стресі. Водночас роботи М. Ейнсворт вказують на те, що сприятливе фізичне середовище не компенсує брак любові та емоційного контакту з боку значимого дорослого [3]. Саме тому ключовим пунктом у дослідженні дитячо-батьківських стосунків (через призму прив'язаності) є тісна взаємодія таких ключових факторів як: стосунки батька й матері між собою;

ставлення батьків до своїх батьків; вплив широкої суспільної культури на дитину; стресогенний фон у суспільстві. Всі ці чинники разом задають контурні рамки людської прив'язаності.

Мета дослідження. Метою є встановлення ключових акцентів судово-психологічної експертизи сприйняття дитиною сімейної ситуації.

Викладення основного матеріалу. Сім'я, як найближче соціальне оточення дитини, покликане задовольнити потреби в прийнятті, визнанні, захисті, емоційній підтримці та повазі дитини.

Законодавство України не містить норм, які б наділяли будь-кого з батьків пріоритетним правом на проживання з дитиною. У ст. 141 Сімейного кодексу України (далі – СК України) встановлено, що мати й батько мають рівні права та обов'язки щодо дитини, незалежно від того, чи перебували вони у шлюбі між собою. Розірвання шлюбу між батьками, проживання їх окремо від дитини не впливає на обсяг їхніх прав і не звільняє від обов'язків щодо дитини [7].

За частинами першою, другою ст. 161 СК України, якщо мати та батько, які проживають окремо, не дійшли згоди щодо того, з ким із них буде проживати малолітня дитина, спір між ними може вирішуватися органом опіки та піклування або судом. Тлумачення ч. 1 ст. 161 СК України свідчить, що під час вирішення спору щодо місця проживання малолітньої дитини враховується: ставлення батьків до виконання своїх батьківських обов'язків; особиста прихильність дитини до кожного з них; вік дитини; стан її здоров'я; інші обставини, що мають істотне значення [7].

До інших обставин, що мають істотне значення, можна віднести, зокрема: особисті якості батьків; відносини, які існують між кожним з батьків і дитиною (як виконують батьки свої батьківські обов'язки по відношенню до дитини, як враховують її інтереси, чи є взаєморозуміння між кожним з батьків і дитиною); можливість створення дитині умов для виховання і розвитку.

В сучасному світі сторони спору практично завжди звертаються з клопотанням до судді про призначення судово-психологічної експертизи. Психологічна експертиза дитячо-батьківських відносин включає в собі діагностику та оцінку особистості дитини, особистості батьків та особливості їх взаємодій.

Тобто експерт зобов'язаний проводити безпосереднє обстеження об'єкту. Відповідно до галузевих стандартів та порядку проведення експертизи об'єктом судово-психологічної експертизи, дитячо-батьківських відносин є людина. В даному випадку це: дитина, батько, матір, вітчим, мачуха тощо. Крім того об'єктом експертизи також виступає сукупність джерел інформації (матеріали справи, характеризуючі відомості, висновки психологів, медична документація, тощо) [11].

Експерт психолог взаємодіючи з об'єктом та проводячи його обстеження виявляє індивідуально-психологічні особливості кожного з батьків, індивідуально-психологічні особливості дитини, особливості та рівень її психічного розвитку. Психологічна експертиза дитячо-батьківських відносин дозволяє обстежити та зробити висновок щодо психоемоційного стану дитини та відчуття нею психологічного благополуччя. Встановлення

ступеню впливу досліджуваної сімейної ситуації та виховної поведінки кожного з батьків на психічний розвиток, психоемоційний стан, а також прогноз наслідків такого впливу в майбутньому.

Залучення спеціаліста психолога на судових спорах потрібне для врахування емоційних, психологічних та поведінкових особливостей дитини під час опитування в суді, якщо таке проводиться. Альтернативою опитування дитини в суді є висновок експерта в галузі психології, який має обов'язково містити інформацію про те, чи може бути врахована думка дитини в певному віці, зважаючи на її особливості.

Особливості впливу ранньої прихильності на психічне та фізичне здоров'я малюка безпосередньо накладає відбиток на створення його взаємин у дорослому віці. Психолог Боулбі створив теорію прихильності, в якій стверджується, що довірливі відносини може бути сформовано у дитини, якщо у період до трьох років у неї було створено правильну прихильність з матір'ю. Прихильність формується в три етапи:

– від народження до трьох місяців – неподільне відчуття турботи. Дитина однаково реагує на всіх, хто до неї підходить та починає проявляти до неї турботу та увагу.

– від трьох до шести місяців – дитина посміхається та активно проявляє ознаки спілкування лише до близьких людей.

– з шести місяців до двох років – час пізнання оточуючого світу. При цьому, паралельно дитина вивчає особливості матері. Вона для неї продовжує бути опорою.

У три роки дитина вже розуміє для себе поняття надійності. Якщо вона відчуває, що дорослому можна довіряти, її поведінка та дії сміливіші, і вона готова і надалі пізнавати світ. Проте, якщо з боку дорослого спостерігається момент відчуженості, тривожність у дитини зростає. Прихильність дитини залежить також і від її фізичного стану. Виділяють чотири типи прихильності:

Уникаючий – діти досить стримані, що проявляється в усьому: у грі, у поведінці, по відношенню до інших людей (незнайомих). Дитина може і не помітити повернення дорослого, якщо той виходив за межі кімнати. Все відбувається на рівні інстинктів, та мозок починає захищатися від негативних емоцій, щоб знову не відчувати себе знехтуваним, оскільки до цього може призвести будь-яка спроба зближення. Діти не вміють просити про допомогу. схильні уникати спілкування, зокрема, з близькими людьми. Вони виростають вразливими та відлюдькуватими.

Надійний – дитина проявляє тривогу та виражає почуття занепокоєння, якщо втрачає маму із поля зору, починає обережно до всього ставитися. Коли у полі зору з'являється знайоме обличчя, починає активно проявляти радість та захоплення. Хочє пізнавати світ навколо, залучаючи до цього пізнання дорослого.

Тривожно-уникаючий – дитина плаче, коли не бачить мами або тата. Іноді може дійти і до істерики. Проте, тільки з'являється хтось один з батьків, відбувається різка зміна у поведінці дитини: то радість, то агресія та злість по відношенню до матері. Таку поведінку може бути сформовано

через неправильну тактику батьків через те, що батьки непослідовні у своїх діях. І у дитини не формуються чіткі правила та життєві настанови.

Дезорганізований – батько чи мати не знає, як заспокоїти дитину, не відчуває її та не реагує на її прості потреби, а часом може і агресивно продемонструвати своє ставлення до вередливої, наприклад, поведінки дитини, в майбутньому у дитини може розвинути психотравма. Як наслідок, дітям складно контролювати свої емоції, а саме, біль, злість до світу та людей. Такий тип вважається найбільш асоціальним [2, 3].

Який би тип прихильності у дитини не сформувався, прихильність прямо пов'язана з довірою. В подальшому дитині складно створити гарні дружні відносини зі своїми однолітками, знайти кохану людину та бути душею компанії за відсутності довірчих відносин з батьками. У підлітковому віці дитина вже буде сходи, маючи фундамент довіри до людей і світу загалом. Тому у майбутньому дітям із порушеною прихильністю складно створити родину, а якщо це і вдається зробити, подружжя рідко щасливе разом. Дуже часто батьки свідомо позбавляють дітей можливості бути психічно здоровими, відчувати позитивні емоції та бути щасливими, а саме: виключають спілкування та побачення одного з батьків з життя дитини. В результаті чого відбувається втрата позитивного образу одного з батьків, так як підсвідомо дитина ідентифікує його з теплими та люблячими емоціями, потребує спільного часу проведеного з дорослим, моделює минуле, як світле, приємне, незабутнє, хоче, щоб так було знову, але, водночас, намагається контролювати свої емоції і не ображати тата або маму, з ким проживає в даний час. Для відновлення позитивного образу одного з батьків необхідно забезпечити спілкування дитини з ним, рекомендується здійснювати спілкування між останніми у комфортному місці, у знайомому середовищі, оточенні, не вилучаючи зі звичних умов. Саме відчуття безпеки, комфорту, передбачуваність життя стане головним фактором психічної рівноваги для дитини.

Від народження і до трьох років дитина повністю залежить від батьків або від одного з них з ким більше проводить часу. Якщо їм не вдається зрозуміти основні емоційні бажання дитини, а вони складаються з прийняття, любові та підтримки, то це формує у неї психологічну депривацію, яка буває повною та частковою. Повна – це коли дитину повністю позбавлено зв'язку з мамою або татом (навіть фізичного). Часткова депривація – віддаленість матері, батька від дитини, емоційне неприйняття. В таких випадках батькам необхідно намагатись виражати свою любов до дитини, поступаючись своїм принципам, які за психологічною оцінкою не можуть позначатися на позитивному вихованні. В протилежному випадку сила емоційного потрясіння у дитини буде тільки зростати, що є небезпечним для розвитку здорової психоемоційної сфери через негативні переживання. Тільки в такому випадку, в житті дитини, мати або батько може виглядати емоційно ближчим. Дуже часто діти, які не прив'язані емоційно до своїх мамі або тата, намагаються відсторонитися від даної фігури прагненням захистити себе від переживань, позитивним образом більш прихильного дорослого.

Розлука дитини з матір'ю на ранніх етапах провокує порушення у формуванні довіри зі світом та закладає фундамент для утворення

психологічних проблем. Чим раніше відбулася розлука і чим довше все це продовжувалося, тим сильнішими будуть наслідки для психіки дитини. Вона може почати проявляти агресію, а може, навпаки, замкнутися у собі. У зону ризику потрапляє інтелект, мислення та сприйняття. На практиці часто зустрічаються випадки, коли тато постійно перебуває з дитиною з віку немовляти, а через рік або два мама вирішує забрати дитину в тата мотивуючи це тим, що дитину має виховувати мама. В таких випадках це одно-значно травмує дитину, так як вона довгий період свого життя проживала з татом, що викликало прихильність до тата і залежність від нього, в результаті виникне травма прив'язаності. Незалежно від любові і ніжності, яку в подальшому може отримати дитина, в її розвитку станеться збій.

Висновки. Діти, які опинилися в ситуації розлучення своїх батьків та визначення з ким з батьків їм доведеться проживати, стурбовані фактом можливої відсутності одного з батьків (до якого відчувають прихильність), вони перебувають в пригніченому, засмученому, тривожному настрої, що може свідчити про травматичні переживання, пов'язані з відсутністю значимого дорослого, відчуттям небезпеки, страху перед майбутнім. Якщо в дитини сталий, міцний емоційний та душевний зв'язок з мамою (татом), розлука з нею приносить дитині смуток, образ, розпач та є для неї психотравмуючою. В дитини спостерігається почуття самотності, пошуку захисту та підтримки, що пояснюється сильним потрясінням через відсутність мами (тата). Дана ситуація є показником наявності в дитини психотравми, яка сформувалася в результаті відсутності близької та значимої людини, що збільшує негативні емоції, зростання рівня тривожності, накопичуються страхи, хвилювання та знижується рівень стресостійкості, що в подальшому спонукає виникнення важких депресивних станів.

Якщо тривалий час дитина проживала спільно з мамою (татом), перебуваючи з нею більшість часу, та відчуваючи до неї прихильність, в результаті відібрання її від значимого дорослого (наявна психологічна прихильність, дитина вирізняє одного з батьків як близького об'єкта, до якого вона прив'язана, і має безпечний зв'язок) – спричиняється шкода для психологічного здоров'я дитини. Через те, що вона витрачає психічні та фізичні ресурси організму на освоєння нового життя, в якому відсутня мама (тато), що негативно відображається на стабільності її психічного здоров'я. У дитини спостерігається стурбованість сімейною ситуацією, яка призводить до появи в неї тривожності, розгубленості, засмученості, хвилювання, втрати інтересу до оточуючого, неможливості концентрувати увагу, проявів апатичності, що пояснюється наявністю в дитини пережитих психотравмуючих емоцій пов'язаних з відсутністю значимого дорослого.

Малолітнім дітям спричинюються страждання через позбавлення їх можливості спілкуватися з мамою (татом), в результаті відбувається травмування дитини, так як вона прив'язана до мами (тата). Дорослий в даному випадку являється опорним об'єктом, якого дитина пов'язує з відчуттям захищеності та безпеки, в зв'язку з чим виникає травма прив'язаності. Не доцільно в інтересах дитини зменшувати контакт із значимою мамою (татом), так як вона має тісний та надійний психоемоційний зв'язок з нею. Для

малолітніх дітей негативні зміни, які відбуваються в їхній сім'ї, з близькими та значимими для них людьми, викликають тривогу та почуття незахищеності, втрати стабільності та страху перед новим і незнайомим, це серйозний стрес-фактор, який в подальшому може призвести до порушення або затримки розвитку дитини. Будь-яку втрату дитина в цьому віці сприймає як «назавжди», оскільки усвідомити і оцінити перспективи дитина даного віку не вміє.

Так як розлучення батьків відноситься до нерозв'язних для дітей переживань, отже у цьому випадку слід говорити про хронічну психотравмуючу ситуацію як джерело постійної психічної напруги. На фоні додаткових діючих емоційних потрясінь, таких як зміна постійного місця проживання, посилюється патогенність життєвої ситуації, оскільки дитина не може впоратися з ними, пережити їх, що може призвести до появи затримок в психічному розвитку та психосоматичної симптоматики у дитини. Отже, під час судово-психологічної експертизи необхідно акцентувати увагу на:

- самостійному виборі дитиною місця проживання з урахуванням її внутрішніх бажань, підсвідомих реакцій, емоційних проявів;
- дослідженні дорослих осіб, які проживають або мають намір проживати з дитиною і впливатимуть на її стосунки та відносини з батьками;
- вивченні реальних мотивів батьків на предмет турботи про дитину чи про задоволення власних амбіцій, нереалізованих потреб, тощо.

Перелік посилань

1. Пилипенко Н. Оскар Уайльд Цитати і вислови. URL: <https://citaty.org.ua/oskar-uajld-tsytaty-i-vyslovy/>. (Дата звернення 18.05.2023)
2. Бріш К. Г. Розлади прив'язаності від теорії до терапії: посібник. Львів: 2012. – С. 12.
3. Бріш К. Г. Теорія прив'язаності від витоків до сучасності. *Найновіші відкриття: доповідь на теоретико-практичному семінарі*. (6-8 червня 2016 р.) Львів.
4. Клейнман П. Психология. Люди, концепции, эксперименты. Москва: ООО «Манн, Иванов и Фербер», 2015. 272 с.
5. Крейн У. Теория развития. Боулби и Эйнсуорт о человеческой привязанности. *Научно-практический журнал электронных публикаций*. 2012. № 1. URL: <https://psyjournal.ru/psyjournal/articles/detail.php?ID=2878>.
6. Жихарева Л. В. Психологічні особливості прихильності до матері у дітей

References

1. Pylypenko, N. Oscar Wilde Quotes and sayings. Retrieved from: <https://citaty.org.ua/oskar-uajld-tsytaty-i-vyslovy/>. (access date 18.05.2023) (in Ukrainian).
2. Brisch, K. H. (2012). Attachment disorders from theory to therapy. Manual. Lviv. P. 12 (in Ukrainian).
3. Brish, K. H. (2016). The theory of attachment from the origins to the present. The newest discoveries. *Report at the theoretical and practical seminar*. June 6-8. Lviv. (in Ukrainian).
4. Kleinman, P. (2015). Psychology. People, concepts, experiments. Moscow. 272 p. (in russian).
5. Crane, W. (2012). Theory of development. Bowlby and Ainsworth on human attachment. *Scientific and practical journal of electronic publications*. No. 1. Retrieved from: <https://psyjournal.en/psyjournal/articles/detail.php?ID=2878>. (in russian).
6. Zhykhareva, L. V. (2016). Psychological features of attachment to the mother in

- дошкільного віку: дис. ... канд. психолог. наук: 19.00.07. Київ: НАПНУ, 2016. 196 с
7. Підчасов Є. В., Галушко С. М. Прив'язаність дитини молодшого шкільного віку у контексті сімейно-родинних стосунків Paper received 27.01.21; Accepted for publication 15.02.21. URL <https://doi.org/10.31174/SEND-PP2021-246IX97-14>.
7. Сімейний кодекс України : закон України № 2947-III від 10.01.2002 року в редакції від 19.02.2022 року. URL: https://protocol.ua/ua/simeyniy_kodeks_ukraini_statty_160/
8. Конвенція про права дитини : міжнародний документ Організації Об'єднаних націй, ратифікований Верховною Радою України 27.02.1991 р. в редакції від 20.11.2014 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/995_021
9. Скрипченко О. В., Долинська Л. В. та ін. Вікова та педагогічна психологія. Київ: Просвіта, 2001. 416 с.
10. Арефіна Н. М. Методика експертного дослідження особливостей сприйняття дитиною сімейної ситуації. Житомир, 2016. 57 с.
11. Кречик О. Практичні аспекти судово-психологічної експертизи дитячо-батьківських відносин. *Адвокатура. Новини* 16.11.2021.
- children of preschool age: Candidate's thesis of Juridical Sciences.: 19.00.07. National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine, H. S. Kostiuk Institute of Psychology. Kyiv. 196 p. (in Ukrainian).
7. Pidchasov, Ye. V., Halushko, S. M. (2021). Attachment of a child of primary school age in the context of family-family relations. Retrieved from: <https://doi.org/10.31174/SEND-PP2021-246IX97-14> (in Ukrainian).
7. Family Code of Ukraine: Law of Ukraine No. 2947-III dated January 10, 2002, as amended on February 19, 2022. Retrieved from: https://protocol.ua/ua/simeyniy_kodeks_ukraini_statty_160/ (in Ukrainian).
8. Convention on the Rights of the Child: an international document of the United Nations, ratified by the Verkhovna Rada of Ukraine on February 27, 1991, as amended on November 20, 2014. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/go/995_021 (in Ukrainian).
9. Skrypchenko, O. V., Dolynska, L. V. et al. (2001). Age and pedagogical psychology. Kyiv. 416 p. (in Ukrainian).
10. Arefina, N. M. (2016). Methodology of expert research on the peculiarities of the child's perception of the family situation. Zhytomyr. 57 p. (in Ukrainian).
11. Krechyk, O. (2021). Practical aspects of forensic psychological examination of child-parent relations. *Advocacy. News* (in Ukrainian).

FEATURES OF FORENSIC PSYCHOLOGICAL EXAMINATION OF CHILDREN'S EMOTIONAL STATES IN FAMILY CONFLICTS

I. Stadnik

Judicial consideration of family disputes, in which the interests of the child are affected, is particularly difficult, since in its course not only controversial issues between parents and other persons are resolved, but also the fate of the child is determined. The key in expert practice in this matter remains the reluctance or inability of parents to understand the full depth of the traumatic situation in which their child falls, reacting to the emotions and actions of their parents.

In the process of writing the article, general scientific methods of analysis, synthesis, grouping and logical generalization were used in order to theoretically

study the existing practices and own experience of expert research and to form the key directions of the work of a forensic expert in family conflicts.

The current experiences, feelings and emotions of children who, after the divorce of their parents, remain living with one of them, but constantly suffer from the unsatisfied ambitions of the other parent with whom the child does not live, are considered. In the example of specific children and the family situations in which they found themselves, the negative impact of factors and situations, in particular, questioning of children within the framework of a court session, forcibly depriving a child of the opportunity to choose a place of residence, limiting contacts and meetings with one of the parents on the psychological development of the child, was analyzed, formation of the child's attitude towards himself and the surrounding world, determination of the direction of his social contacts in the future. Established regularities of children's behavioural characteristics, in accordance with modern ideas about the driving forces, sources and conditions for the development of the psyche of the individual – the child's mental development is mediated by communication and interaction with adults, and first of all, with parents. The child's emotions, feelings and attachment to his parents, his real desire to live with one of them, taking into account the child's opinion and inner desire when choosing a place of residence are determined. It is established that a differentiated approach should be used when choosing a place of residence, the child should not experience traumatic experiences and feelings of guilt, choosing one of the parents to whom he feels more attached at the moment.

Key words: attachment, parent-child relationship, imprinting, forensic psychological examination, children's perceptions, family conflicts, emotional states, significant adult.